

Trösterová, Zdeňka

Dvě knihy o slangu

Opera Slavica. 2014, vol. 24, iss. 2, pp. 62-65

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130179>

Access Date: 04. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

velmi důležité, často právě proto, aby nebyla zavádějící. V některých vývojových fázích dané disciplíny se jeví jako příhodnější předložit terminologii více popisnou (slovotvorně průhlednou), jindy naopak více značkovou (novou, nezátíženou staršími pojetími jevu, atp.). Problémem v terminologických třenicích spíše bývá absence definic v konkrétních pracích či neobeznámenost s nimi u kritiků těchto prací. Pokud jde o druhý aspekt, některé autorovy výklady materiálu nejsou zcela přesné. Tak například tomu není tak, že v jsl. přípích jako *Labin* (< lat. *Albona*), *Skradin* (< lat. *Skardona*) a jinde „slovanská přípona *-inъ* substituuje v chorvátskom prostředí neslovanskú príponu *-ona*“ (s. 70). Ve skutečnosti se ve slovanských tvarech nejedná o substituci celé přípony, ale o výsledek přímého fonologického vývoje původního slovanského reflexu za hlásku románského zdroje: lat. *ō* > rom. *o* > *ō* > *ū* > psl. *ū* > y > jsl. *i* (srov. Holzer, G., *Historische Grammatik des Kroatischen. Einleitung und Lautgeschichte der Standardsprache*, Frankfurt am Main 2007, 35, 37n, 39n, 58, 74).

Obě recenzované knihy lze vnímat jako revizionistické v tom smyslu, že se v nich nabízí určitá alternativa k dosavadním tradičním výkladům pojednávaných problémů. Jen další, zpřesňující analýzy v duchu představených názorů ukáží, zda se jedná o cestu správným směrem či nikoliv.

Vít Boček

Dvě knihy o slangu

Kalita, I.: Obrysy a tvary nespisovnosti: ruština vs. čeština. Komparativní pohled. Ruský slang v procesu vývoje. Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, 194 str., ISBN 978-80-7414-427-1.

Калита, И. В.: Стилистические трансформации русских субстандартов, или книга о сленге. Изд. Дикси Пресс, Москва 2013, 234 str., ISBN 978-5-905490-15-6.

V rámci knižních monografií, jejichž vydání bylo umožněno finanční podporou Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, vyšly dvě publikace o ruském slangu. Jejich autorkou je Inna Kalita, pracovnice katedry bohemistiky (oddělení slavistiky, obchodní ruština) PF, která této problematice věnuje soustavnou pozornost v časopiseckých statích, příspěvech na konferencích, sběrem materiálu k slovníku ruského slangu (již připraveného k vydání) a nyní tedy monograficky. Obě knihy vyšly v rozmezí dvou let, první česky se zaměřením na komparativní pohled – ruština versus čeština, druhá, vydaná v Moskvě v nakladatelství Dixi-Press, je věnována stylistickým transformacím ruských substandardních útvarů. Protože jde o problematiku blízkou a druhá kniha vychází, jak uvádí sama autorka, z teoretických předpokladů podrobněji rozpracovaných v první publikaci, chceme oběma monografiím věnovat pozornost společně a zamyslet se nad jejich přínosem pro lingvistickou teorii i jazykovou praxi (to druhé především pro českého studenta ruštiny a další zájemce).

Předmětem zájmu v první knize je (řečeno slovy úvodní anotace) „komparativní pohled na rozvoj nespisovného lexika dvou slovanských jazyků – češtiny a ruštiny. Autorka nabízí nový přístup k diferenciaci základních pojmů nekonvenční slovní zásoby: slangu, žargonu a argotu. Použité sociolingvistické a lingvokulturologické přístupy znázorňují

nekonvenční komunikaci v obou kulturních tradicích, seznamují odborného čtenáře s přístupy k řečovým substANDARDŮM. Kniha představuje ruský slangový diskurs a etapy jeho vývoje, shody a odlišnosti ve vývoji slangového lexika češtiny a ruštiny.“

Autorka při zkoumání vychází z poznatků lingvokulturologie, kterou v současnosti rozvíjejí především čtyři ruské školy a škola v Prešově na Slovensku (pod vedením J. Sipka). Zaměřují se na zkoumání interakce mezi kulturou a jazykem v procesu jeho fungování, na národní zvláštnosti života společnosti, které ve svém důsledku vedou k vytvoření specifického jazykového obrazu světa. Z tohoto zorného úhlu autorka zkoumá substANDARDNÍ JEVY v ruštině a češtině, přesvědčená, že komparativní pohled umožní prostřednictvím nespisovného lexika nahlédnout do mentální matrice obou národů.

Jedním z pojmů, o něž se I. Kalita opírá, je Sapirův pojem jazykového driftu. Původně námořní termín označující větrem způsobené mořské proudění se rozšířil do dalších oblastí, takže např. v elektrotechnice označuje pomalou nežádoucí změnu vstupních veličin, přístrojů a zařízení, v geologii stěhování kontinentů, obecně pak pohyb, změnu, kolísání, v oblasti jazyka nejspíše posun, nezáměrný, ale ne nutně nežádoucí (i když někdy bývá zvláště puristy jako nežádoucí hodnocen). Tento posun je adekvátní součástí každého živého jazyka, který tak reaguje na společenské změny – někdy překotněji (v období různých přírodních a společenských kataklyzmat), někdy téměř nepozorovatelně. A protože ze všech jazykových rovin je ke změnám nejnáchylnější lexikon, projevuje se jazykový drift nejmarkantněji v této oblasti. Při konkrétním fungování jazyka se uplatňuje především jako drift-posun stylistický, který přehodnocuje postavení jazykových jednotek v jejich stylisticky ustáleném hodnocení *vyšoký – nízký, spisovný – nespisovný, „připustný – nepřipustný“*. A to se týká právě především substANDARDNÍHO lexika a jeho uplatnění v různých typech komunikátů.

Pokud jde o pojmy a jim odpovídající termíny *slang, žargon, argot* autorka upozorňuje, že jejich vymezení je do jisté míry subjektivní, u různých autorů se liší. V české tradici se pracuje s pojmem slang v užším a širším slova smyslu, I. Kalita věnuje pozornost užšímu pojetí, v ruském kontextu ji zajímá útvar, který nazývá *общий сленг (obecný slang)*. Někdy se slova slang užívá jako termínu nadřazeného pro všechny sociolekty, autorka za předmět svého zkoumání zvolila „slang v úzkém slova smyslu – nespisovně expresivní, metaforické vyjadřování uživatelů jazyka, především mládeže“ (s. 6). Jde o substANDARD, ale substANDARD víceméně obecně srozumitelný pro všechny nositele jazyka, kteří k němu mohou zaujímat aktivní nebo pasivní postoj, ale i když ho sami aktivně nevyužívají, rozumějí mu (na rozdíl od termínů různých „profílektů, profímluv“ nebo výrazů „tajných jazyků“).

Téma, zvláště v první publikaci, kde je uplatněno i konfrontační hledisko, je široké, proto jsou některé problémy (i s ohledem k možnostem rozsahu publikace) rozpracovány více do hloubky a jiné zůstávají jen zmíněny. S ohledem na to pojetí slangu, které autorka uplatňuje, se zdá jako poněkud redundantní uvedení problematiky jevů „fenja“ a „mat“ v ruském prostředí a „plotna“, „hantýrka“, „hantec“, „ostravská řeč“ v českém. Jako čisté ruská specialita, fenomén webové kultury (i když i u nás existují obdoby) je zmíněn i „jazyk padonkov“, „olbánský, albánský jazyk“. Jde o podobu psanou, užívanou v Runetu (ruském internetu) v blogu a chatu, záměrně hrubou a záměrně porušující normy fonetické, nemluvě o pravopisných. Podobně s problematikou slangu (v autorčině pojetí) jen volně souvisí ukrajinský „suržik“ a běloruská „trasjanka“, i když některé rysy – jako přínáležitost k substANDARDŮM a obecná srozumitelnost na daném území – mají společné. Zahnutí všech

těchto jevů do publikace svědčí o zájmu I. Kality o všechny substandardní jazykové útvary.

Kromě stručných diachronních přehledů je středem zájmu autorky současný stav jazyka přibližně od druhé poloviny osmdesátých let minulého století, kdy podněty k „posunům“ v oblasti jazyka vyvolaly změny mimojazykové, v Rusku perestrojka a později rozpad SSSR, u nás rok 1989.

Autorka, která svým zanícením pro danou problematiku dokázala vzbudit zájem vysokoškolských studentů a získat je pro spolupráci (původně na slovníku ruského slangu, jehož vydání se dosud nerealizovalo), má slangové jevy verifikované tiskem, beletrií a internetovými prameny, ale i bezprostředním jazykovým citem nejen svým, ale i českých a ruských mladých nositelů obou jazyků, kteří se v rámci malého průzkumu o jejich vztahu ke slangu vyjadřovali v duchu „slang zpestřuje řeč“, „usnadňuje dorozumění“, „vystihuje lépe situaci“.

V ruské publikaci, která se mi jeví jako kompozičně vyváženější, je značná pozornost věnována stylistickým posunům. Kniha obsahuje mnoho svěžího jazykového materiálu a pro českého čtenáře některá překvapivá zjištění, např. že životní styl a jemu odpovídající jazyk tzv. „nových ruských“ už patří minulosti (u nás se většinou má za to, že jde dodnes o bohaté ruské podnikatele, zvláště ty, kteří k majetku přišli ne zcela čistým způsobem). K poněkud kontroverzním závěrům (ani v Rusku všemi lingvisty nepřijímaným) patří tvrzení, že nad rámec tradičních ruských stylů se v současnosti formuje jako samostatná stylová jednotka styl reklamní, ale především styl církevně-náboženský – v situaci, kdy tradice pravoslavné církve se znovu prosazují v životě společnosti a zaplňují lakunu, vzniklou po zániku světonázorového konceptu hlásaného v SSSR.

Českou publikaci recenzovali J. Hubáček a J. Šipko, vědeckým redaktorem je J. Marvan, jazykové korektury provedl P. Mitter. Recenzentem ruské knihy je V. M. Mokijenko, profesor katedry slovanské filologie Sankt-Petersburgské státní univerzity, vědeckým redaktorem N. K. Korina, docentka katedry rusistiky FF Univerzity Konstantína Filozofa v Nitře, která k publikaci napsala i desetistránkový zasvěcený úvod pod názvem *О русском сленге и не только*. V něm mimo jiné uvádí: „Поскольку сленг, и особенно общий сленг как характерное явление современности, является многогранным феноменом, вряд ли возможно рассмотреть все аспекты его функционирования и взаимодействия с другими пластами языка в рамках одной публикации.“ (s. 7). Přesto se I. Kalitě podařilo v obou zmíněných knihách dát čtenáři hodnověrný obraz studovaného jevu a jeho důležitosti při zkoumání současného stavu obou národních jazyků.

V české publikaci je místy vidět, že čeština není autorčiným mateřským jazykem, a tak v ní zůstala některá „úsměvná“ nedopatření, např. na s. 13 „chaotické transformování kapitalistického stroje do socialistického“, na s. 36 překlad díla *Музыка, или словарь карманников* jako „Hudba nebo slovník kapsářů“ (nesprávné užití českého *nebo* místo *neboli*, *aneb* je v textu častější), na s. 56 překlad článku V. Mokijenka *Русская бранная лексика* jako „Ruské *rouhání*“ atd. V textu najdeme nesprávné užívání tvarů přechodníků, např. na s. 22 „vyslýcháný zloděj ... uvedl i slovo prach, *používajice* ho pro označení drobných peněz“, na s. 58 „Mokijenko *posuzujíc* složení nekonvenčního lexika...“. Zavádějící je informace uvedená na s. 11, zaměňující postoj představitelů Pražského lingvistického kroužku a lingvistů sdružených okolo časopisu *Naše řeč* k purismu.

Celkově jsou však obě knihy I. Kality bohatým zdrojem informací o slangu a jemu blízkých substandardních jazykových útvech. Obě publikace svědčí o autorčině znalosti problematiky včetně literatury tématu, jak ji prezentuje naše i světová lingvistika, i o její velké osobní zainteresovanosti.

Zdeňka Trösterová

Kačala, J.: Syntagmatický slovosled v slovenčine. Vydavateľstvo Matice slovenskej, s. r. o., Martin 2013. 220 s. ISBN 978-80-8115-130-9.

Recenzovaná publikace je dalším pozoruhodným příspěvkem předního slovenského badatele, navazujícím na řadu jeho dosavadních knižních i časopiseckých pojednání k otázkám syntaxe. V předmluvě a v úvodních kapitolách (6–121) se dostává čtenářům všestranného poučení o problematice slovosledu, která již v minulých letech zaujala významné domácí odborníky. Z nich jmenuje autor především Jozefa Ružičku, Eugena Paulínyho, Jozefa Mistríka, Jána Oravce i další, a cituje důležité pasáže z jejich prací. V souvislosti s uvedenou tematikou se zmiňuje i o českých lingvistech Vilému Mathesiovi, Petru Sgallovi, Janu Firbasovi a Evě Golkové. Z velmi podrobně probíraných přístupů různých autorů k otázkám slovosledu jsou patrné i rozdíly v jejich pojetí hlavního činitele slovosledu. Podle Kačalova mínění lze konstatovat celkem tři základní stanoviska: první z nich, nejrozšířenější, počítá s více činiteli, ale přeceňuje obsahovou stránku – aktuální členění větné. Druhé naopak zveličuje gramatického či syntaktického činitele a staví jej do protikladu k aktuálnímu členění. Třetí stanovisko, nejbližší autorovi (a podle něho vlastní i Mathesiovi), vidí rozložení činitelů v jejich vzájemném propojeném fungování, v němž může platit hierarchický princip (51).

V předkládané koncepci pracuje Kačala se čtyřmi typy slovosledu (56):

– Formálně gramatický typ se uplatňuje na úrovni věty a týká se jednak umístování spojek a částic na začátku věty a předložek na začátku připojovaného výrazu, jednak způsobu řazení gramatických morfémů v analytickém slovesném tvaru (*budem čítat*, *čítal by som*, *bol by som čítal*).

– Za syntagmatický slovosled považuje autor pořadí členů syntagmatu jako zpravidla dvojčlenné výstavbové jednotky věty, pořadí vyskytující se už v předvětné, mimovětné realizaci. Jde o slovosled závažný nebo základní (obvyklý). Ten je nejtypičtější pro syntagmata se substantivem jako nadřazeným, dominujícím členem. Podřazené shodné členy zaujímají pozici před dominujícím substantivem, např. *táto naša nepodlomná stará mama*, neshodné členy za ním, např. *útok parašutistov na postavenie vzbúrencov v blízkosti hlavného mesta*.

– Sémantický slovosled se týká umístování sémanticky relevantních částí věty ve shodě s potřebou zdůraznit jejich závažnost v porovnání s ostatními částmi. Zásahem sémantického principu do slovosledu syntagmatického tak může docházet k inverzi základního postavení součástí syntagmatu.

– Aktuální členění větné se jako slovosledný činitel týká výhradně věty jako celostní komunikativní jednotky. Od Mathesiových dob se při tom relativně známá část věty označuje jako východisko výpovědi, relativně neznámá, nová část jako jádro výpovědi. Pořadí těchto částí závisí na druhu věty; ve větě oznamovací pak se pořadí *východisko – jádro*